

سخنی درباره کودتای 28 مرداد/ آمریکا بازیگر اول کودتا

با گذشت 60 سال از کودتای 28 مرداد 1332 و چاپ و نشر کتابها و مقالات متعدد در این حوزه هنوز هم بحث پیرامون این حادثه تاریخی و پیامدهای آن همچنان به قوت خود باقی است.

با گذشت 60 سال از کودتای 28 مرداد 1332 و چاپ و نشر کتابها و مقالات متعدد در این حوزه هنوز هم بحث پیرامون این حادثه تاریخی و پیامدهای آن همچنان به قوت خود باقی است.

سوالات و نکات پیرامون کودتای 28 مرداد 1332 یکی از مواردی است که ذهن مورخان دوران معاصر را به خود مشغول داشته و عمده سوالاتی نیز حول محور و مدار این واقعه برای تاریخ نگاران مطرح می باشد. شناخت دولت مصدق، نهضت ملی ایران، آرمانهای دموکراتیک و قدرت حاکمیتی، نقش روحانیت و درکل درک علل و اسبابی که موجب گردید تا کودتا موفق و استبداد همچنان پابرجا بماند از موارد مهم در بررسی کودتای مرداد 1332 به حساب می آیند.

آنچه مشخص است این می باشد که کودتای 28 مرداد بر سر مساله ای مهم و با ارزشی چون نفت آغاز گردید، اما در ادامه سیاستهایی دیگر نیز به سیر صعودی این واقعه دامن زد. همان طور که با استناد به منابع تاریخی مشخص است، مصدق در نهم اردیبهشت 1330 توسط محمدرضا پهلوی و در برابر امواج خروشان و فزاینده تمایلات مردم بر مسند قرار گرفته و به نخست وزیری منصوب شده بود. وی که از حقوقدانان و مالکان ثروتمند به شمار می آمد از سالهای اول به صورت یک چهره سیاسی برجسته به شمار می رفت و در پی سالها خدمات گوناگون ملی، در آن برهه به عنوان یک لیبرال دموکرات منش و ناسیونالیست سرسخت شهرت یافته بود.

مصدق در سالهای آخر دهه 1940 با دو مساله مورد توجه مردم هم رای وهم صدا بود؛ خواست انتقال قدرت سیاسی از دربار به مجلس و افزایش نظارت بر صنعت نفت ایران که در کنترل شرکتهای بریتانیایی نفت انگلیس و ایران قرار داشت. درست به منظور جامه عمل پوشانیدن به همین اهداف و به ویژه هدف دوم هم بود که سازمانی به نام جبهه ملی تشکیل و به منظور هماهنگ ساختن مقابله پاشاه وانگلیس استقرار یافت و طولی نکشید که مصدق به عنوان رهبر آن انتخاب شد. جبهه ملی که ائتلاف گسترده ای از گروهها و احزاب سیاسی بود تظاهرات متعددی علیه شاه وانگلیس را ترتیب داده و 7 نفر از جمله مصدق را نامزد انتخابات دوره 16 مجلس کرد.

مصدق در اسفند 1329 لایحه ملی شدن صنعت نفت را تسلیم مجلس کرد و این لایحه به سرعت به تصویب رسید و اندک زمانی بعد، به این لایحه جنبه قانونی بخشیده شد. تصویب چنین قانونی موجب درگیری مستقیم مصدق با دولت بریتانیا شد. انگلیس ها هم از جانب دیگر 50 درصد سهام شرکت نفت انگلیس و ایران را مالک بودند و تمایلی نداشتند تا ملی شدن را به طور کامل بپذیرند. بریتانیا در این بین برای استیلا مجدد خود بر نفت ایران، طرح سه استراتژی را در نظر گرفت تا مصدق را وادار به عقب نشینی کند ویا او را از کار برکنار سازند.

اما سه استراتژی مورد نظر حکومت بریتانیا حول محور موارد ذیل بود:

-ترتیب دادن یک سلسله مانورهای حقوقی و درخواست از دیوان دادگستری بین المللی لاهه درباره مناقشه برسر مساله نفت.

-تلاش برای انجام اقدامات اقتصادی از راه محاصره اقتصادی ایران و مانورهای نظامی در منطقه.

- و در آخر کوشش در جهت برکناری مصدق با توسل به اقدامات سیاسی محرمانه و با کمک شبکه ای مرکب از سیاستمداران، بازرگانان، افسران ارتش و علمای سرشناس.

خود طرح کودتا نیز شامل 4 بخش عمده بود: نخست آنکه باید توأمان توان و مقدورات تبلیغاتی و سیاسی سازمانی به نام (بدامن) علیه مصدق به کار گرفته شود، دوم سران مخالف به تحصن در مجلس تشویق شوند و با ایجاد اغتشاش و آشفته‌گی برتنش و آشفته‌گی موجود افزوده گردد. سوم آنکه موافقت شاه با عزل مصدق و انتصاب زاهدی به نخست وزیری کسب شود و دست آخر جلب پشتیبانی افسران رده بالا در ارتش تامین گردد.

به این ترتیب مراحل ابتدایی کودتا طرح ریزی شده و تلاش برای تحقق آن صورت می‌پذیرد. اما به راستی انگیزه اصلی کودتا توسط آمریکا و انگلیس چه می‌توانست باشد؟

شاید ابتدایی ترین پاسخ به این پرسش همان مطلبی باشد که در ابتدای متن به آن اشاره شد یعنی تلاش برای کسب بخشی از تولیدات نفتی ایران. این پاسخ با وجود آنکه درست می‌باشد اما کامل نیست، زیرا همان طور که در طول سالهای متمادی روابط ایران با آمریکا، روابط یک غارت شده با یک غارتگر بوده است به نظر می‌رسد در این ماجرا نیز خط مشی نفاق گرایانه آمریکا به وضوح قابل مشاهده است، منافع مشترک آمریکا و دول غربی که نشأت گرفته از جهان بینی اومانستی، اصول سکولاریستی و سرمایه داری امپریالیستی است، به نوعی در هم سویی با منافع انگلیس معنا می‌یابد.

حرکت آمریکا در قبال نهضت ملی ایران مبتنی بر توازن با انگلیس بوده است. آمریکا خواهان به دست آوردن سهمی از منابع نفتی ایران بود و به همین جهت تمام نظرات انگلیس را در مقابله با نهضت مردم ایران بذیرفته و عملاً برای اجرای طرح انگلیس یعنی کودتای ننگین 28 مرداد 1332 دست به کار می‌شود. نقش آمریکا در این ماجرا از جهت اجرایی نقشی مهم و به نوعی نقش اول این بازی سیاسی به حساب می‌آید.

به هر روی با اجرای کودتای 28 مرداد بار دیگر حکومتی دست نشانده ایجاد شد، حکومتی که بنیاد و اساسش را سیاستهای آمریکا تشکیل می‌داد و سایه استبداد در آن به وضوح احساس می‌گردید. به یقین مصدق نیز قربانی بازی سیاسی دول غربی چون انگلیس و آمریکا شد.

منابع؛

ایران بین دواقلاب، پروانده آبراهامیان، نشرمرکز

رفتارشناسی آمریکادرقبال نهضت ملی ایران، محمدحسین جمشیدی، مرکز اسناد انقلاب

کودتای 28 مرداد1332، مارک -ج- گازیوروسکی، ترجمه غلامرضا نجابتی

نفت در خاورمیانه، ایرج ذوقی، نشر دانش برور